Elintarviketeollisuusliitto ry

Lausunto

Asia: VN/34515/2024

Kommentointipyyntö: Sivistyksestä suunta Suomelle - Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio vuoteen 2040

1. Suomi on sivistyksen, demokratian ja tieteen vapauden edelläkävijä.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

Elintarviketeollisuusliitto ry (ETL) huomauttaa, että tällaisenaan tavoitteesta puuttuu elinkeinoelämän rooli täysin. Yhteiskunnan uudistumisessa ja kestävässä kasvussa korkeakoulut eivät yksin riitä, vaan olennaisessa osassa on yhteistyö yritysten kanssa. Talouskasvu syntyy yrityksissä -niiden investoinneista ja työllisyysvaikutuksista. Elintarviketeollisuus onkin kasvanut viime vuosina monilla mittareilla ja on tällä hetkellä Suomen kolmanneksi suurin teollinen toimiala. Elintarvikeala työllistää suoraan 44 000 henkilöä, joista noin 70% on työntekijöitä, ja heidän yleisin koulutustaustansa on ammatillinen koulutus.

ETL katsookin, että tavoitteessa sivistys nähdään turhan kapeasti vain korkeakoulutetuille kuuluvaksi. Elintarviketeollisuus muistuttaa, että sivistykseen kuuluu myös ammattisivistys.

On tärkeää, että korkeakoulutuksella on visio. Silti olisi tärkeää tarkastella sitä kokonaisvaltaisemmin ja huomioida kytkökset alempiin koulutusasteisiin sekä koulutuksen kokonaisuuteen Suomessa.

Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet? Ovatko toimet oikeita?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

Elintarviketeollisuusliitto muistuttaa, että tavoitteessa linjataan muun muassa, että ”Suomi on modernin oppimisen kärkimaa”. Toimenpidesuosituksista toimet tähän tavoitteeseen pääsemiseksi kuitenkin puuttuvat. Erityisesti tämä tavoite painottaa tarvetta tarkastella visiossa laajemmin koko koulutusjärjestelmää.

Perusta koulutuksen laadulle luodaan perusopetuksessa. Panoksia tarvitaan koulupolun varhaisiin vuosiin ja perustaitojen varmistamiseen. Se on ainoa tapa luoda kestävä pohja jatko-opinto- ja työelämätaidoille. ETL:n osaamistarveselvityksen mukaan geneerisistä taidoista tärkeimpiä yrityksille ovat kyky ja halu oppia sekä ongelmanratkaisutaidot -näiden perusta luodaan peruskoulun aikana. Suomessa on valitettavasti jo esimerkkejä siitä, että ilman perus- ja työelämätaitoja seuraavan asteen opinnot tai työelämään siirtyminen eivät onnistu.

2. Koulutus kuuluu kaikille ja mahdollisuuksia lisätään erityisesti nuorille.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

ETL pitää tärkeänä, että visiossa linjataan korkeakoulutuksen saavutettavuudesta. Täytyisi kuitenkin muistaa, että monet ammatillisen koulutuksen suorittaneet tähtäävät ensisijaisesti työelämään toisen asteen tutkinnon suorittamisen jälkeen. Visiossa tulisikin kiinnittää enemmän huomiota siihen, kuinka työelämässä jo olevien ammattiosaajien määrää korkeakouluopinnoissa voidaan kasvattaa ja tehdä opiskelu heille saavutettavaksi. Näin ollen ei tule nähdä itseisarvona suoraan korkeakouluun jatkamista. ETL:n osaamistarveselvityksen mukaan yritysten rekrytoinnin tulevat kohdistumaan vahvimmin myös jatkossa työntekijätason tehtäviin.

Tavoitteessa todetaan, että ”Korkeakoulutetut uudistavat ja päivittävät osaamistaan tutkintoa pienemmillä osaamiskokonaisuuksilla”. On tärkeää, että työelämän tarpeisiin vastaavat osaamisen kehittämisen kokonaisuudet on tunnistettu visiossa, mutta tavoitteessa tulisi huomioida myös muut kuin korkeakoulutetut. Osaamisen kehittämisen ja päivittämisen korkeakouluissa tulisi olla mahdollista myös ammattiosaajille, ilman että heillä on ennestään korkeakoulututkintoa.

Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet? Ovatko toimet oikeita?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

Elintarviketeollisuusliitto ry ei kannata toimenpidesuositusten alkuun nostettua tavoitetta korkeakoulutettujen osuuden nostamisesta 60%:iin. Elinkeinoelämän yhteisesti jaettu käsitys on, että 50% on realistisempi, ja se huomioi alakohtaiset erot ja yritysten tarpeet. Elintarviketeollisuus on hyvin työvoimavaltainen toimiala, eikä tähän ole näköpiirissä suurta muutosta. Ruokia ja juomia täytyy valmistaa joka päivä, ja tähän tarvitsemme nimenomaan käytännön tekijöitä.

ETL:n mielestä ammatillista koulutuspolkua ja korkeakoulutusta ei pidä arvottaa toisiaan vastaan. Ensisijaisena tavoitteena yhteiskunnassa pitää olla osaamistason nostaminen, koulutustason nousu tulee sen jälkeen. Osaamista voidaan lisätä muutoinkin kuin suorittamalla korkeakoulututkinto. Mekaaninen korkeakoulutettujen määrän lisääminen ja aloituspaikkojen lisääminen ei valitettavasti auta. PIAAC-tutkimus kertoo, että kansainvälisesti vertailtuna Suomessa toisen asteen tutkinnon korkeimpana tutkintonaan suorittaneiden 25–65-vuotiaiden lukutaidon osaaminen oli parempaa kuin korkeakoulutettujen lukutaidon osaaminen 19 osallistujamaassa. Toisin sanoen Suomessa toisen asteen tutkinto tuottaa parempaa osaamista kuin korkeakoulutus muualla. (https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/531ca9e1-de13-4d0a-bee7-913d46dbe9bc s. 102) ETL:n osaamistarveselvityksen mukaan suurin osa yritysten rekrytoinneista tulee kohdistumaan saman koulutustason omaaviin kuin tälläkin hetkellä (ja alalla suurin osa on työntekijätehtäviä), vaikka 23% ilmoittaakin rekrytoivansa tulevaisuudessa korkeammin koulutettuja kuin tällä hetkellä.

Toimenpidesuosituksissa on hyviä toimia nuorten korkeakoulutukseen pääsyn lisäämiseksi. Samalla toimenpiteistä kuitenkin puuttuu se, miten työelämässä jo olevien ammatillisen koulutuksen suorittaneiden pääsy korkeakoulutuksen pariin turvataan.

”Tuetaan nuorten korkeakouluvalmiuksia lisäämällä lukiokoulutuksen tarjontaa…” toimenpidesuosituksessa olisi hyvä tunnistaa se, että korkeakouluvalmiuksien lisääminen ei tapahdu vain toisella asteella, vaan on pidempi jatkumo peruskoulusta, jonka tulisi tarjota vahvat perustaidot.

”Koulutustarjonta vastaa tulevaisuuden osaamistarpeisiin” on tärkeä tavoite. Sen alle listatut toimenpidesuositukset eivät kuitenkaan kattavasti vastaa siihen, miten tavoite saavutetaan yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa. ETL ihmettelee erityisesti kirjausta

”ottaen huomioon koulutusohjelmien vetovoimaisuus erityisesti nuorille”. Koulutustarjontaa ei tule kohdentaa koulutusohjelmien nykyisen vetovoiman vaan elinkeinoelämän tarpeiden perusteella. Elintarvikealan koulutusohjelmat eivät ole houkuttelevimpia hakijoiden silmissä, vaikka toimiala kasvaa, investoi ja työllistää. Kirjauksen toteuttaminen tarkoittaisi käytännössä, että elintarvikealan koulutuspaikat vähenevät entisestään.

”Opintoihin kiinnittyminen ja koulutuksen laatu vahvistuvat”-kokonaisuudesta puuttuvat vielä toimenpiteet, miten varsinkin ammattikorkeakoulutuksessa parannettaisiin läpäisyä (koskee erityisesti tekniikan alojen tutkintoja). Yritysten näkökulmasta korkeakouluista valmistuvien keski-ikää tulisi saada alemmas, jotta siirtyminen työelämään aikaistuisi. Toisaalta pelkkä tutkinto ei riitä, vaan tarvitaan myös opintojen aikaista työkokemusta, jotta voi työllistyä valmistumisen jälkeen.

Tarvitaan kannustimia valmistumiseen, joka vaatii rakenteellisia uudistuksia, kuten selkeämpää opintopolkua ja työelämälähtöistä opetusta.

3. Luovat osaajat ja kunnianhimoinen tutkimustoiminta uudistavat yhteiskuntaa.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

Elintarviketeollisuusliitto suhtautuu kriittisesti tässäkin mainittuun tavoitteeseen nostaa korkeakoulutettujen osuus 60 %:iin, sillä teollisuuden osaajapulaa ei ratkaista prosenttiosuuksilla, vaan varmistamalla, että kaikilta asteilta valmistuu työelämän tarpeita vastaavia osaajia.

Elintarvikeala tarvitsee menestyäkseen innovaatioita, minkä vuoksi tutkimus- ja kehitystoiminnan sekä osaamisen merkitys kasvaa. Elintarviketeollisuus harjoittaa laajaa tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa (TKI-toimintaa) pyrkiessään kehittämään uusia tuotteita, parantamaan tuotantoprosessejaan, lisäämään kestävyyttään ja vastaamaan kuluttajien muuttuviin tarpeisiin.

Suomalainen elintarviketeollisuus on selvittänyt yritysten TKI-toiminnan pullonkauloja ja määritellyt visionsa alan TKI-tiekartassa (https://www.etl.fi/uutishuone/elintarviketeollisuuden-tki-tiekartta-opastaa-leveamman-leivan-aareen/). TKI-toimintaa elintarvikealan yritykset tekevät pääasiassa omatoimisesti. TKI-toimintaa tehdään myös yhteistyössä korkeakoulujen (yliopistot ja ammattikorkeakoulut), toisten alan yritysten ja muiden kumppaneiden (esim. asiakkaat, raaka-ainetuottajat, laitetoimittajat) kanssa. Erityisesti PK-yrityksillä ei aina ole osaamista johtaa TKI-toimintaa eikä resursseja pyörittää hankehallintoa, joka tuo lisäkuormaa perustyön päälle. PK-yrityksillä ei ole aikaa selvittää mistä TKI-tukea saisi ja yliopistojen ja tutkimuslaitosten osaaminen, yhteistyömahdollisuudet ja niiden tarjoamat tutkimuspalvelut ovat hankalasti hahmotettavia yrityksille. Pk-toimijoilla usein halua mutta ei rahaa TKI-toiminnan edistämiseen. Nämä seikat huomioiden vision tavoite tohtoreiden osuuden kaksinkertaistamisesta yritysten T&K-henkilöstössä ei ole realistinen. Työelämän todellinen tarve tohtoreille tulisi ensin selvittää ennen tällaisten tavoitteiden asettamista.

ETL pitää tärkeänä, että visiossa on tunnistettu kansainvälisten osaajien merkitys. Korkeakoulut voivat houkutella työvoimapulasta kärsiville alueille kansainvälisiä osaajia ja täten auttaa myös yrityksiä menestymään. Kansainvälisten opiskelijoiden integrointi Suomeen ja yrityksiin on tärkeää, sillä kansainväliset opiskelijat voivat olla yksi ratkaisu osaajapulaan, jos heidät saadaan jäämään Suomeen. Tämä vaatii työllistymismahdollisuuksia ja kotouttamista.

Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet? Ovatko toimet oikeita?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

ETL kannattaa vision tavoitteita, joilla vahvistetaan korkeakoulujen erikoistumista, TKI-toiminnan laatua sekä korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyötä. Tutkinto-ohjelmien vahvat työelämäyhteydet eivät toisaalta tulisi olla vain kansainvälisten ohjelmien vaan kaikkien koulutusohjelmien tavoite.

Toimenpiteistä puuttuvat kansainvälisten opiskelijoiden kannusteet jäädä Suomeen valmistumisen jälkeen. Voisiko kansainvälisillä opiskelijoilla olla kannustimia jäämiseen, kuten hyvityksiä lukukausimaksuista, jos opiskelija työllistyy Suomeen ja jää hyödyntämään osaamistaan täällä? Myös suomen kielen oppiminen tulee mahdollistaa nykyistä paremmin kv. tutkinto-ohjelmissa, sillä kieli on avain suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumiseen ja työllistymiseen.

ETL painottaa, että tohtorikoulutuksen tulee jatkossakin kuulua yliopistojen tehtäviin. Elinkeinoelämässä ei ole laajasti tunnistettua tai lisääntyvää tarvetta tohtoreille, joten nykyinen malli on perusteltu, ja sitä tulee kehittää vahvuuksiensa pohjalta.

4. Rohkea uudistuminen rakentaa tulevaisuuden osaamista: korkeakoulujen erikoistuminen ja yhteistyö vahvistuvat.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

Elintarviketeollisuuden yrityksissä on tunnistettu, että työelämä- ja asiakaslähtöisyydessä on parannettavaa korkeakouluissa. Korkeakoulujen toiminta on toisinaan varsin kankeaa suhteessa yritysten tarpeisiin ja toimintaympäristön muutoksiin. Toisaalta halukkuus tehdä yhteistyötä on suurta sekä yrityksissä että korkeakouluissa. Työelämäyhteistyössä tulisi näkyä aktiivisempi, työelämäläheisempi ja strategisempi ote yhteistyöhön. Työelämän ja yritysten liiketoimintaympäristön sekä yritysten toiminnan kehittämis- ja muutostarpeiden tunnistamista on parannettava. Työelämäyhteistyössä lisättävä aktiivisuutta ja systemaattisuutta sekä yhteistyön tavoitehakuisuutta (yhteistä näkemystä siitä, mitä halutaan saavuttaa yhdessä). Korkeakoulujen välinen yhteistyö (myös amk+yliopistot) tärkeää yrityksille. Koulutusten toteutusvastuu korkeakoulujen välillä jaetaan korkeakoulujen vahvuuksien perusteella ja esimerkiksi E-verkosto (https://www.hamk.fi/projektit/elintarvikeinsinoori-amk-kouluttajien-yhteisen-verkko-opetuksen-tarjonnan-lisaaminen-seka-alan-profilointityo-everkosto/) hankkeen tulosten pohjalta on hyvä lähteä kehittämään korkeakoulujen yhteistyötä.

Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet? Ovatko toimet oikeita?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

Elintarviketeollisuusliitto kannattaa tavoitetta purkaa korkeakoulujen päällekkäisiä tehtäviä ja vahvistaa erikoistumista. ETL:n osaamistarveselvityksen mukaan yrityksillä on jopa talouden laskusuhdanteessa rekrytointihaasteita erityisesti alueellisesti. Korkeakoulujen alueellinen saavutettavuus on tämän vuoksi turvattava. Korkeakoulut houkuttelevat nuoria, synnyttävät yrityksiä ja vahvistavat osaamista. Elintarviketeollisuuden yrityksiä toimii kaikkialla Suomessa. Alueellisesti hajautettu korkeakoulutus tasapainottaa väestön keskittymistä suurkaupunkeihin. Korkeakoulujen välisen yhteistyön lisäämisestä tulisi myös esittää toimenpiteitä, kuinka tavoitteeseen päästään.

5. Kohti kasvua: korkeakoulutuksen ja tutkimuksen rahoitus monipuolistuu.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

-

Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet? Ovatko toimet oikeita?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

ETL huomauttaa, että visioluonnos jättää mainitsematta korkeakoulututkintojen maksullisuuden rahoituksen lisääjänä. Yksityisen rahoituksen lisäämiseksi tulisi selvittää myös ns. Viron mallia, eli toisen korkeakoulututkinnon maksullisuutta tietyissä tilanteissa. Toisen samantasoisen tutkinnon maksullisuus voisi olla perusteltua, jos se kannustaisi valmistumaan ja siirtymään työelämään ja hankkimaan tutkintokoulutusta tarpeeseen yhteiskunnan resursseja säästäen. Maksullisuus voisi kohdistua tilanteisiin, joissa aiempaa tutkintoa ei ole hyödynnetty työelämässä tai uusi tutkinto ei selkeästi kehitä osaamista, tai tietyn aikarajan sisällä (esim. alle 10 vuotta edellisestä tutkinnosta) maksu perittäisiin. Myös avoimen korkeakoulutuksen kautta suoritettavat tutkinnot ovat kannatettavia.

Vision tavoitteiden ja toimenpidesuositusten kokonaisuus

6. Puuttuuko vision tavoitteista ja toimenpidesuosituskokonaisuudesta jotain olennaista? Tulisiko jokin osa alue priorisoida tai poispriorisoida?

Elintarviketeollisuusliitto näkee, että visiosta puuttuu koulutusjärjestelmän tarkastelu kokonaisuutena. Myöskin ammatillisen koulutuksen rooli korkeakoulutettujen väylänä ansaitsisi enemmän palstatilaa.

Vision kokonaisuus ja muut osiot

7. Mahdolliset kommentit vision tilannekuvaan liittyen

-

8. Miten arvioisit visiota ja sen toimenpiteitä kokonaisuutena

Visiossa näkyy se, että korkeakoulutusta ovat visioineet korkeakoulut itse. Sidosryhmiä on osallistettu pääasiassa verkkokyselyjen muodossa. Tästä syystä elinkeinoelämän rooli visiossa on aika kapea.

9. Muut kommentit

ETL huomauttaa, että visiossa on jonkin verran epäjohdonmukaisuutta siinä, puhutaanko koulutustasosta vai osaamistasosta (esimerkiksi sivulla 11).

Korhonen Maiju
Elintarviketeollisuusliitto ry